

PARDUBIČKY – STRUČNÉ SHRNTÍ VÝSLEDKŮ ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU Z LET 1993–2005

Tomáš ČURDA

Archeologický výzkum zahájený v Pardubičkách v roce 1993 přinesl nové poznatky o nejstarší historii Pardubic. Výsledky, postupně získávané během jednotlivých etap tohoto výzkumu, byly průběžně, podrobně a občas duplicitně publikovány v několika periodikách a výročních zprávách pardubického památkového ústavu. Závažný přínos k tématu počátků Pardubic poskytly taktéž výsledky získané během archeologického výzkumu uskutečněného v roce 1995 v kostele sv. Bartoloměje v Pardubicích, který vedl Martin Ježek z ARÚ ČAV Praha. Oba výzkumy byly prezentovány i vizuálně během výstavy na Kunětické hoře, Pardubičky pak ještě ve Státním okresním archivu v Pardubicích. Nová zjištění získaná archeologickými objevy podnítila zájem veřejnosti i odborníků a vyvolala polemiku i několik odmítavých reakcí. Cílem tohoto příspěvku je především snaha odpovědět na vzešlé otázky a pochybnosti formou stručného shrnutí, aby bylo patrné, co platí na základě faktických zjištění a vážných předpokladů a co z pouhé hypotetické představivosti.

Ves Pordobic

Největší koncentrace archeologického materiálu byla zjištěna na ploše severně od hřbitovní zdi v Pardubičkách. Na základě vyhodnocení získané keramiky a nálezů mince (denár 1148–1158, *Vorel 1997*, s. 169)¹⁾ představují tyto rozsáhlé vrstvy a početné objekty komplex nejstaršího sídlištního

1) Druhou mincí nalezenou v blízkém okolí je moravský denár z přelomu 12/13. století (*Šebek 1970*, s. 180–181).

horizontu zjištěného v Pardubicích,²⁾ datovaný od počátku 13. století³⁾ (*Sommer 1977*, s. 115).

Zmíněná sídelní aktivita je přisuzována lidem žijícím ve vesnici jmenované písemně jako Pardubice poprvé v listině z roku 1295 (*MP III. 1896*, s. 147–150). V této listině je mimo jiné uveden, vedle majetku přiznaného pardubickým cyriakům, též výčet jejich svatyní (kostel sv. Bartoloměje, kaple sv. Jiljí, kaple sv. Václava na Chlumku).⁴⁾

Kostel sv. Jiljí, hřbitov v jeho okolí a zvonice

Často uváděným názorem z okruhu problematiky týkající se starých Pardubic – Pardubiček je odmítání možnosti souběžného výskytu dvou kostelů (*Šebek 1996*, s. 46–49 ad.). K obhajobě jejich existence mě vedou jak předpoklady, tak i výsledky archeologického a stavebně historického průzkumu.

Se samým počátkem nově založené vsi souvisí, vedle zbudovaných objektů obytných a užitkových, velmi pravděpodobně i pořízení kostela a při něm vymezení hřbitova.⁵⁾ Tato stavba (předpokládejme prvního) kostela, zaznamenaného v r. 1295 jako kaple sv. Jiljí, však nebyla dosud přímým hmotným nálezem doložena. Založení současného kostela sv. Jiljí stanovil zde uskutečněný SHP (*Václavík, Šeda 2000*) až do období ke konci patnáctého, či na začátek šestnáctého století. Jeho zděné základy odkryl

2) Jedná se o výraznou tmavou kulturní vrstvu obsahující tisíce zlomků keramiky a několik, obvykle železných, předmětů. S touto vrstvou vytvořenou obyvateli žijícími po delší dobu na určitém prostoru souvisí i jámy, kúlové jamky, pece a ohniště. V jedné z objevených pecí se tavila bronzovina, dno hluboké jámy vyplňovalo ohniště s kamenným obložení. Na jižním okraji plochy se nacházela část oblázkové dlažby a v blízkém okolí zvýšená koncentrace zvířecích kostí, hlavně prasečích. Ve zjištěném rozsahu vesnice víme, že byla postavena ze dřeva a později opevněna příkopem, z větší části využitým i později při opevňování klášterního areálu. O tom, že ves existovala nejprve nějaký čas (pouze v určité části?) bez příkopu, svědčí sídlištní objekty odkryté bezprostředně u okraje příkopu. Zde, na vnitřní straně okraje příkopu, předpokládáme následně i opevnění valem (s palisádou) navršeným ze zeminy odtěžené při hloubení příkopu (*Lüssner 1857*, s. 232). Budování fortifikace, jako projev vývoje lokality, souviselo možná až s cyriaky, možná již ale i s obdobím předešlým.

3) Dle typologie keramiky (konzultováno s J. Frolíkem a M. Ježkem, více Čurda 1999, s. 32).

4) Konfirmační listina stvrzená papežem Bonifácem VIII. pro řád cyriaků (křížovníků s červeným srdcem), kteří přišli do Čech v roce 1256.

5) Dosud nevíme, kdo zde až do příchodu cyriaků zajišťoval duchovní správu, či za kterého feudála se kolonizace uskutečnila.

v r. 2000 archeologický výzkum na třech místech pod základovou spáru.⁶⁾ Zde došlo v pěti případech k nálezům lidských skeletů narušených výkopy hloubenými pro položení základů tohoto kostela. Jednalo se o nejhlubší partie hrobů staršího hřbitova založeného zde v období před výstavbou současného kostela sv. Jiljí. Nejspíše právě zde, u (tehdy farního?) kostelíka sv. Jiljí, byli pochováváni zemřelí osadníci z nově založené vsi „Pordobice“. Následné vystavění velkého zděného kostela sv. Bartoloměje zastínilo a nahradilo kostel sv. Jiljí. K r. 1295 je sv. Jiljí uváděn jako kaple, nejspíše ve filiálním vztahu ke klášternímu kostelu s farní působností. Kostely, stejně jako cyriacký klášter, zničili husité v r. 1421. Možná, že půdorys tohoto původního (a nejspíše jen dřevěného) kostela je ukryt pod dnešní podlahou kostela sv. Jiljí nebo zanikl četnými pohřbíváními v jeho blízkém okolí. S pozdější výstavbou nového kostela sv. Jiljí v Pardubičkách (v současnosti zde opět jediného, farního do r. 1512) asi souvisela i stavba sousední dřevěné zvonice. Její zvon „litý do Pardubiček“ v roce 1483 tomu napovídá. Osmihranná dřevěná zvonice (s dochovanou podstatnou částí původní konstrukce) stojí přímo na zasypaném příkopu, který kdysi ves ochraňoval a v těchto místech od hřbitova odděloval. Na tomto hřbitově se pohřbívá (asi s různou intenzitou) nejspíše od založení vsi až do současnosti.⁷⁾

Kostel sv. Bartoloměje a hřbitov

Období schylující se k ukončení existence vsi na jejím původním místě,⁸⁾

6) Základové zdi jsou vystavěny ze směsice zdiva v maltě. Hrubý líc je tvořený převážně lomovým kunětickým znělcem, v malé míře hůreckým čedičem, cihlami a jemně opracovanými pískovcovými prvky, evidentně použitými zde pro tento účel až druhotně. Z malty obsažené v podzemním základu zdiva pochází nález zlomku keramiky datovaný nejnižší do 15. století.

7) V nejstarší části současného hřbitova, okolo sv. Jiljí, se hroby nacházejí v zemi všude, tedy i v současných cestách vedených mezi stojícími řadami hrobů. Zde ctily všechny odkryté hroby (hloubka 120–160 cm) rituální polohu pochovaného (osu východ – západ, s hlavou k západu). V novém (současném druhém) oddělení hřbitova se vyskytují hroby pouze v místech pod současnými náhrobky, osově orientované do všech světových stran.

8) Celkový stavební (a nejspíše i populační) rozvoj lokality se projevuje už v druhé polovině 13. století, ale vrcholil až ve století dalším. Vzhledem k tomu nebylo asi tak bolestné opuštění starého a snad již i prostorově nevyhovujícího sídliště a vybudování nové vsi opodál. S dalším vývojem a realizací plánů a projektů zamýšlených či započatých již dříve zřejmě souvisely změny vlastnické, zajištění ekonomické i podpora politická. Až postupné naplnění těchto podmínek umožnilo dostavět kostel, postavit klášter, založit Nové Město atd.

završilo navážením lomového čediče, stavebního kamene⁹⁾ pro nový kostel.¹⁰⁾ Byl vytyčen prostor a v něm zahájena stavba. Výstavba kostela probíhala v několika etapách. Původní záměr postavit celý kostel (i klášter?) skončil (položením jednolitého, provázaného základu vedeného od presbytáře) na počátku rozšířené lodi. Dostavěna (nejspíše s provizorním západním závěrem) byla tedy pouze východní pravoúhlá polovina plánovaného kostela (pozdější chór). K provozu po vysvěcení této části kostela náleželo následně i pohřbívání na nově založeném hřbitově u kostela.¹¹⁾ Při arche-

9) Pravděpodobně z lomů v Hůrkách pocházel nejčasněji používaný stavební kámen (*Doubrava 1985* a ústní konzultace). Zlomky vzniklého čedičového odpadu se zde rozptýlily, což se následně promítlo do vrstev a objektů bezprostředně aktivních v tomto, ale i dalších obdobích.

10) Často diskutovanou a poněkud nepřehlednou otázkou je statut a lokalizace zde zmiňovaných církevních objektů. V této souvislosti bývají různě interpretovány především údaje uvedené v listinách z let 1349–1351 (*Šebek 1992*, s. 50–51, *Ježek 1996*, s. 16, pozn. 4). Jedná se o tři listiny (dvě žádosti adresované papeži a jednu jeho odpověď), které uvádějí soupisy církevních objektů umístěných v jednotlivých děkanátech pražské a olomoucké diecéze, inkorporovaných do nového litomyšlského biskupství. Co do výčtu místních názvů jednotlivých lokalit by měly mít listiny stejný obsah. První listina sepsaná pražskou kapitulou 3.12.1349 (RBM V./2 1960, s. 381–382, č. 746) však pro svou neúplnost možná nebyla papeži ani zaslána (*Šebek 1992*, s. 49). Druhou listinu vypracovalo 4.11.1350 biskupství v Litomyšli (CDM VIII. 1874, s. 26–27, č. 52) a tato listina postihuje danou skutečnost. Třetí listinou (MVB I. 1903, s. 700–703, č. 1333) odpovídá 12.4.1351 z Avignonu Kliment VI. Jedná se o opis uvedených lokalit z listiny předešlé a s novými chybami. Pro účel identifikace zde toponomicky lokalizovaných církevních objektů (klášterů, farních a filiálních kostelů) jsou tedy důležité první dvě listiny. V té první, neúplné, nacházíme: „...monasterium in Pordubicz fratrum ord. De penitencia bb. martt,...“ (klášter cyriaků v Pardubičkách), „... , Tunochod,...“ (farní kostel v Tuněchodech) a „... , Pordubicz,...“ (farní kostel sv. Bartoloměje v Pardubičkách). Ve druhé listině je uvedeno: „... , et Monasterium Cruciferorum in Purdawicz de penitencia ad sanctos martyres,...“ (klášter cyriaků v Pardubičkách) a „... , Nouaciuitas, Pordawicz ibidem cum filiali Tunchaad,...“ (farní kostel Zvěstování P. Marie v Novém Městě, farní kostel sv. Bartoloměje v Pardubičkách tamtéž s filiálním kostelem sv. Jiljí, farní kostel v Tuněchodech). Mezi „ibidem cum filliali“ a „Tunchaad“ chybí oddělovací čárka. Místní název ve tvarech Pordubicz, Purdawicz a Pordawicz zachycuje situaci v Pardubičkách (tedy původních Pardubičích), Nouaciuitas (zkomoleně Nova Civitas) zmiňuje kostel Zvěstování bl. P. Marie v Novém Městě (dnešních Pardubicích). Vznik Nového Města před rokem 1340 si vynutil rozlišující názvy obou lokalit. Z původních Pardubic se následně staly Pardubičky, z Nového Města Pardubice.

11) Založení nového hřbitova na přelomu 13./14. století u kostela nedostavěného dle původního plánu (a jeho dlouhodobější existence v této podobě) svědčí o nastalé situaci, ve které se nepředpokládalo brzké dokončení kostela,

ologickém odkryvu části tohoto hřbitova byly nalezeny u tří pohřbených parvy (1300–1305, *Vorel 2002*, s. 30) přiložené jako obolus mrtvým. Též uvnitř kostela se vyskytl hrob s mincí. Jednalo se o mladého muže¹²⁾ pohřbeného s brakteátem (1260–1278, *Vorel 1997*, s. 169) sevřeným v dlani.¹³⁾

Tyto a další nálezy nám umožnily přiblížit se ke chronologii sledovaného časového úseku. Vzhledem k použití výhradně lomového čediče při stavbě základu nejstarší části kostela (cihly se v našem prostředí používají běžně až od 14. století) a vzhledem k dataci hrobu s brakteátem v kostele, můžeme období počátku výstavby kostela zařadit do druhé poloviny 13. století (nejspíše již v souvislostech s působením řádu cyriaků před r. 1295).¹⁴⁾ Parvy nalezené na novém hřbitově a keramikou datované zanikání části staré trasy příkopu opevňujícího vesnici (pod zvonící a na současném hřbitově) umožňují stanovení neexistence vesnice¹⁵⁾ a zanikání příkopu do období před či okolo počátku čtrnáctého století.

Po dostavbě východní poloviny kostela následovalo zpevnění dosa-

natož výstavba kláštera. (Založení hřbitova mohlo reflektovat i nárůst počtu obyvatel, resp. pochovávaných, kterým bývalý hřbitov okolo sv. Jiljí již nepostačoval. Svou roli zde hrálo jistě i novum farního kostela). Pozdější rozhodnutí dozrálé na základě vývoje situace k výstavbě nového zděného kláštera hřbitov zrušilo. Oba hřbitovy (jak u sv. Jiljí, tak u sv. Bartoloměje) existovaly odděleně, samostatně vymezeny při jednotlivých svatyních.

12) Antropologické posudky zpracovala P. Stránská z ARÚ ČAV v Praze.

13) Tento hrob narušoval starší sídlištní vrstvy. Zásypová zemina obsahovala kromě zlomků keramiky též úlomky čediče. Hroby založené v husté koncentraci na novém hřbitově vedle kostela obsahovaly navíc v zásypech hrobových jam velmi drobné zlomky cihel. Za další významný nález lze považovat zcela zničený hrob v centrální části presbyteria. Velký rozměr hrobové jámy a část pozůstatku původního hrobového zásypu totožného se zbytkem původního zásypu v přilehlém, též poničeném, ženském hrobě nechává v úvaze možnost, že se jednalo o hroby Arnošta z Hostýně a jeho ženy Adličky (Adléty) ze Staré. Mohutná rozměrná, na dva kusy přeražená, náhrobní deska z červené žuly (Arnoštova?) a bílý mramorový náhrobek se zbytkem nápisu „ARNESTI“ (Adličky?) tvořily následně, společně s dalším náhrobním kamelem (muže s brakteátem?), kenotafy umístěné v podlaže současného kostela sv. Jiljí (*Čurda 1999*, s. 25).

14) „...s domy, pozemky a loukami, ...“ (*Hledíková 1984*, s. 213).

15) Zůstává otázkou kam přesně do bezprostředního okolí byla ves přestěhována. Díky uskutečněnému průzkumu terénu východně od zkoumaného areálu (v rámci stavební skrývky) a podrobnému průzkumu terénu v ploše půdorysu stavby nového rodinného domu na p. parcele č. 23 (JVV od sv. Jiljí), zbývají pro hledání její nové polohy místa nacházející se nyní v obou nových současných odděleních hřbitova, či spíše v některé blízké části historicky podchyceného intravilánu Pardubiček (původní obecní náves a okolí).

vadní stavby šesti vnějšími opěrnými pilíři. Tato a všechny další stavební fáze již souvisejí s použitím cihel. Dostavba kostelní lodi, opěrný vnější pilíř při severovýchodním rohu lodního rozšíření, vnitřní masivní zesílení jihovýchodního rohu lodního rozšíření a přepážka (lettner?) oddělující loď od chóru představují další mladší fáze, které můžeme posuzovat na základě odlišností technologie stavby, použitého materiálu a zjištěné horizontální stratigrafie.¹⁶⁾

Odkryté základy kostela v Pardubičkách patří s největší pravděpodobností původnímu kostelu sv. Bartoloměje. Vzhledem ke zjištěným půdorysným rozměrům se jednalo o dominantní budovu patrnou ze širokého okolí, s nadzemním provedením v gotickém slohu. Předpoklad zmíněné skutečnosti situování sv. Bartoloměje do Pardubiček podporují výsledky archeologického výzkumu M. Ježka uskutečněného v současném kostele sv. Bartoloměje¹⁷⁾ i text darovací listiny Arnošta z Hostyně pardubickým cyriakům z roku 1332.¹⁸⁾

Cyriacký klášter u svatého Bartoloměje a opevňující příkop

Druhou zděnou stavbou zjištěnou v prostoru bývalé vsi a následného hřbitova je objekt kláštera¹⁹⁾ přilehlý z jižní strany ke kostelu sv. Bartolo-

16) Jedná se především o způsob napojení zdiva, hloubku a tvar základové jámy, o používaný materiál (opuka, čedič, cihly, prejzy, malta), o rozměr použitých kusů i jejich vzájemný poměr a o různé superpozice jednotlivých objektů a prvků, např. o narušení či zánik staršího objektu (hrobu) mladším (zdivem) apod.

17) Ježek potvrdil, že se v současném městském kostele sv. Bartoloměje nejedná o dochovanou původní stavbu románské apsidy (*Šebek 1985*, s. 114), nýbrž o excentricky situovaný základ pro polygonální závěr presbyteria (*Ježek 1996*, s. 19). Z dalších zde zjištěných archeologických situací vyplynulo, že tento kostel byl založen na počátku 16. století a před ním v tomto místě žádný jiný kostel nestál. Také vyvrátil úvahu o suterénu pardubické fary, jako o stopě po cyriackém klášteře a odmítl románskou příslušnost pískovcových prvků zazděných do protější opěrné zdi (*Ježek 1997*, s. 122, pozn. 2).

18) V darovací listině (viz příloha) Arnošt z Hostyně daroval vesnici Pardubice cyriakům žijícím (ibidem) v té samé vesnici Pardubice (*Šebek 1990b*, s. 1, *Ježek 1997*, s. 130, *Čurda 1997*, s. 235). Svědky tohoto aktu byli Hynek Berka z Dubé (nejvyšší pražský purkrabí, bratr Půty z Pardubic a syn Hynka z Dubé, dříve nejvyššího královského komorníka a taktéž nejvyššího pražského purkrabího) a Vilém z Nemošic.

19) Archeologicky nedoložen zůstává objekt kláštera existujícího v Pardubičkách ještě před výstavbou zděného konventu. Vzhledem k dosavadním starším nálezům pouze dřevěných stavebních prvků se nejspíše jednalo též o stavbu dřevěnou. (Včleněnou do intravilánu obce možná v prostoru poblíž stavby budoucího kostela sv. Bartoloměje. Ten je zde nejstarším zjištěným zděným objektem).

měje. Jeho základové zdi přetnuly během výstavby v řadě míst kostry lidí pochovávaných zde v předchozím období. Stejně jako u kostela umožnily fragmenty základů kamenných objektů a pozůstatky po jamách pro tyto základy stanovit rozsah a půdorysné členění cyriackého konventu.

Podobně jako u podlažického kláštera se jednalo i zde o typ jednoduché klausury založené dle benediktinského vzoru. V jeho východní části jsme odkryli základové jámy tří zděných objektů a v západní části kvadraturu s rajským dvorem. Zeď tvořící mezi nimi rozhraní byla postavena a ke kostelu přizděna v pokračující ose vsazené kostelní přepážky (lettneru) dělící taktéž kostel na dvě poloviny.

Za vstupní část do konventu lze považovat JZ roh areálu, nejspíše se vstupní bránou zajištěnou patřičnou konstrukcí.

Během archeologických odkryvů se v mnoha sondách nacházely jednotlivé kusy zdiva a velké množství střešní prejzové krytiny.

Absolutně časovat stavbu kláštera, stejně jako dostavbu kostela, je problematické.²⁰⁾ Archeologicky však děje zde prokázané a částečně i datované můžeme poslopně chronologizovat: Vesnici (objekty, keramika, denár) nahradil po zprovoznění části nového kostela sv. Bartoloměje (základy kostela, hrob s brakteátem) laický hřbitov (hroby, parvy), který byl v následném období překryt zděnými objekty cyriackého kláštera (četná narušení skeletů základů zdí a jejich jamami).²¹⁾

20) Snad se tak stalo v desetiletí do poloviny 14. věku. Možná lze spojit vybudování zděného cyriackého konventu se zmínkou Arnošta z Pardubic o „klášteřu naší fundace“ (*Šebek 1992*, s. 55, pozn. 27), ve smyslu míněném jako výrazná „pomoc“ pánů z Pardubic. V této souvislosti můžeme dále spekulovat i o záležitostech spojených s budováním Nového Města a následným dopadem na snížení počtu obyvatel ve vsi (*Ježek 1996*, s. 21, pozn. 14), o darování této již „zeštíhlené“ vsi cyriakům, o důvodech etapizace stavby a o výstavbě kláštera, započaté v době před založením nebo až po založení Nového Města atp. Do sledované lokální situace se jistě ne bez vlivu promítaly krize a události vzdálené, jakou byl například zánik řádového domu cyriaků v Římě na přelomu 13. a 14. století, či naopak oživení a posílení řádu od třicátých let 14. století a zvláště v posledním desetiletí 14. století (*Hledíková 1986*, s. 214 ad.).

21) Časová posloupnost odkrytých archeologických situací vrcholících výstavbou základových zdí kláštera vylučuje jednu z hlavních nastiněných hypotéz (*Šebek 1996*, s. 41). V té je odmítnuta možnost existence kostela sv. Bartoloměje v Pardubičkách, zjištěné základy kostela jsou přisuzovány původní stavbě kostela sv. Jiljí. Tento kostel se měl, podle teorie F. Šebka, zřítit v období do čtvrtého desetiletí 14. století a posléze zaniknout. Archeologicky zjištěná skutečnost však vypovídá o opaku. V této době zde k žádnému zřízení kostela nedošlo, nýbrž se nejspíše právě tehdy uskutečnila jeho dostavba (sv. Bartoloměje) a výstavba ke kostelu připojeného cyriackého kláštera.

Ve shledané trase příkopu opevňujícího klášter došlo několika sondami a příčnými řezy k jeho průkopu. Získali jsme tím řadu archeologických nálezů i několik architektonických prvků zhotovených z pískovce. Na základě datování nálezy keramiky byl stanoven jeho zánikový horizont do 15. století. Jednalo se o příkop původně vzniklý již ve 13. století za účelem opevnění vsi a asi i kostela sv. Bartoloměje. Větší část trasy tohoto staršího příkopu se nejspíše po rozšíření a prohloubení uplatnila při opevnění nového kláštera. Jihovýchodní a jižní část původního příkopu, tehdy už nepotřebná vzhledem k novému rozčlenění stávajícího místa, byla zasypana. Příkop díky svým rozměrům a celkovému objemu výplně představuje archeologicky významný objekt. Obsahuje rozmanité předměty uložené v posloupnosti zásypových vrstev.

Zánik kláštera po husitském útoku, nové pohřby, světské využití plochy

V dubnu roku 1421 podlehl také cyriacký klášter v Pardubičkách útoku husitů (*Vavřinec z Březové 1979, s. 222*).

Došlo k poničení jeho majetku a následnému zániku objektů.²²⁾ Do souvislosti s těmito událostmi náleží nejspíše i poškození pravděpodobných hrobů Arnošta z Hostýně a Adličky ze Staré včetně zohavení jejich náhrobků.²³⁾ Pozůstali cyriaci odešli do Polska (a s nimi možná i část zachráněných archivních materiálů?). Do opuštěného a destruovaného klášterního areálu se začalo opět hromadně pohřbívat. Četné nové hroby přibýly v kostele, ale i na periferii ohraničeného území. Do zásypů těchto hrobových jam se promítal starší archeologický materiál i materiál z okolních narušených staveb.²⁴⁾ Postupně proběhlo téměř kompletní rozebrání budov kanonie za účelem druhotného použití stavebního materiálu.²⁵⁾

Následné dlouhodobé lidské aktivity způsobily proměnu celého místa

22) Místní název Sutiny (Na Sutinách, Ssutiny ap.) označoval ruiny husity zničeného konventu.

23) O tyto významné náhrobky se poté nejspíše postarali místní obyvatelé a následně je usadily do podlahy kostela sv. Jiljí. Zde byly jedenkrát přemístěny, později upevněny na stěně sousední zvonice, dnes se nacházejí v lapidáriu Východočeského muzea v Pardubicích.

24) Obvykle se jedná o podlahové dlaždice, cihly, prejzy, maltu, zlomky pískovce a stavební kameny.

25) Zde stojí za připomenutí poměrně malý výskyt pískovcových prvků a čediče použitých ve znělcových základech současného kostela sv. Jiljí. Zřejmě se v době výstavby tohoto kostela nenalézalo v okolí již více vhodného zdiva vytěžitelného ze zaniklých objektů cyriackého kláštera.

až po úplný zánik všech na povrchu zjevných dokladů o jeho bohaté historii.²⁶⁾

PŘEHLEDNÁ CHRONOLOGIE:

- Ves, původní kostel sv. Jiljí se hřbitovem – (keramika, denár, objekty) – počátek 13. století až jeho polovina.
- Příchod cyriaků – někdy po r. 1256.
- První etapa stavby kostela sv. Bartoloměje, posun vesnice, hřbitov u nového kostela, zánik části starého příkopu – (základy kostela v místě sídliště, brakteát v dlani zesnulého, listina z r. 1295, parvy, archeologické situace vzniklé pohřbíváním a nálezy ze zasypané části příkopu) – druhá polovina 13. století až část 14. století.
- Dostavba kostela, lettner, zrušení hřbitova, stavba zděného kláštera, vznik Nového Města, pohřeb Arnošta z Hostýně a jeho ženy Adličky – (archeologické situace narušené stavební aktivitou, brakteátový dutý halěř, listiny z let 1332, 1340, 1349, 1350) – 14. století.
- Zánik obou kostelů a kláštera – (destrukce, Vavřinec z Březové) – duben r. 1421.
- Obnovené pohřbívání, rozebírání staveb – (hroby s obsahem stavebního materiálu, husitský peníz, základové jámy a situace po odtěžení podzemního zdiva) – 15. století.
- Stavba nového kostela sv. Jiljí a zvonice – (zvon z r. 1483, SHP, archeologické situace při základu sv. Jiljí, farní statut sv. Jiljí do r. 1512) – 15./16. století.
- Zásyp příkopu, úpravy nerovností – (stratigrafie a datace zásypových vrstev, pískovcové fragmenty, grešle, Lüßner) – 15. až 20. století.
- Zemní zásahy, nové odd. hřbitova, domy, úzkokolejka, další novodobé aktivity – 20. století až současnost.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY:

- BOHÁČ, Z. 1972: *Patrocinia románských kostelů v Čechách*, Historická geografie 8, s. 31–52.
- CDM VIII. 1874: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, ed. V. Brandl, Brno, s. 26–27.

²⁶⁾ Zcela hypoteticky se nabízí i možnost snahy připomenout zaniklou slávu kláštera v Pardubičkách formou stylizovaného zachycení kostela na pozadí fresky se svatým Jiljím a jeho atributy, umístěné v presbytáři kostela sv. Jiljí.

- ČERNÝ, J. 2007: *Otazníky nad počátky Pardubic*, Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 7–8, s. 151–158.
- ČURDA, T. 1994a: *Archeologický výzkum v Pardubičkách*, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, s. 96–100.
- 1994b: *Pardubické noviny*, ročník 3, č. 299 z 21.12., s. 9.
- 1995: *Pardubičky a nové výsledky archeologického výzkumu*, mim. č. Zpráv Klubu přátel Pardubicka, s. 7–13.
- 1996: *Zjištění sakrálního areálu v Pardubičkách*, *Archaeologia historica* 21, s. 87–91.
- 1997: *K upřesnění polohy cyriacké kanonie u sv. Bartoloměje*, Zprávy Klubu přátel Pardubicka 9–10, s. 233–237.
- 1998: *Nemovitá kulturní památka v Pardubičkách – konec ničení archeologické lokality*, Výroční zpráva za rok 1997 Památkového ústavu v Pardubicích, s. 120–125.
- 1999: *Středověké osídlení v Pardubičkách z pohledu archeologie*, *Východočeský sborník historický* 8, s. 23–63.
- 2000: *Zpráva o pokračování archeologického výzkumu v Pardubičkách*, Vč. sborník historický 9, s. 161–188.
- 2001: *Archeologický výzkum u kostela sv. Jiljí a na klášteřišti v Pardubičkách*, Vč. sborník historický 10, s. 3–34.
- 2007: *Archeologický výzkum v Pardubičkách v letech 2001–2005*, Vč. sborník historický 14, s. 3–68.
- DEMEK, J. 1965: *Geomorfologie českých zemí*, Praha.
- DIVIŠ, V. 1917: *Památky Pardubic a okolí*, Pardubice, s. 132.
- 1929: *Památné kameny v Pardubičkách*, Štít, roč. XXIII, č. 38, ze dne 19.9.
- DOUBRAVA, V. 1984: *Kunětická hora a projevy vulkanismu v okolí Pardubic*. Zprávy Klubu přátel Pardubicka 3–4, s. 56–61.
- 1985: *Z čeho se stavělo v Pardubicích nejdříve?* Zprávy KPP 1–2, s. 19–20.
- 1986: *Stavební vývoj Pardubic do roku 1850*, Zprávy Klubu přátel Pardubicka XXI – 11/12, s. 244–250.
- DVOŘÁK, B.: *Korespondence a pracovní poznámky z pozůstalosti B. Dvořáka*. Zapůjčeno M. Macháčkovou, vnučkou B. D.
- HLEDÍKOVÁ, Z. 1984: *Řád křížovníků s červeným srdcem ve středověku*, Sborník prací vč. archivů 5, s. 209–235.
- 2008: *Arnošt z Pardubic*, Praha.
- JEŽEK, M. 1995: *Výzkum v Pardubickém chrámu sv. Bartoloměje*, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 21, s. 92–112.

- 1996a: *O poloze vsi „Pordobic“*, Vč. sborník historický 5, s. 15–28.
- 1996b: *Příspěvek k poznání průběhu stavby gotického kostela*, Sborník Společnosti přátel starožitností 4, Praha, s. 147–152.
- 1996c: *Pardubické kostely jako svědectví o vývoji města*, *Archaeologia historica* 21, Praha, s. 43–56
- 1997: *Poznámka k „poznámkám“*, Vč. sborník historický 6, s. 121–137.
- KOTYK, J. 1982: *Náhrobníky Arnošta a Adličky ze Staré v Pardubičkách*, *Zprávy Klubu přátel Pardubicka*, s. 111–117.
- KUČA, K. 2002: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, V. díl, Par–Pra, Praha.
- LÜSSNER, M. 1857: *Archeologické zprávy z Chrudimska*, *Památky archeologické* II, s. 231–2.
- MELICHAROVÁ, J., VINAŘ, J. 1948: *Kostel sv. Jiljí v Pardubičkách*, *Pardubicko*, s. 48–49.
- MP III. 1894: *Monumenta medii aevi historia res gestas Poloniae illustranta*. *Kodeks dyplomatyczny malopolski (1178–1386)*, sv. III., ed. F. Piekosiński, Krakow, s. 147–150.
- MVB I. 1903: *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*. *Acta Clementis VI. 1342–1352*, díl I., ed. L. Klicman, Praha, s. 700–703.
- RBM IV. 1960: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, V./2, ed. J. Spěváček, Praha, s. 381–382.
- ROSŮLEK, F. K. a kol. 1909–1926: *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko III*.
- SAKAŘ, J. 1920: *Dějiny Pardubic nad Labem*, *Pardubice*.
- SEMONSKÝ, J. 1940: *Dějiny filiálního kostela sv. Jiljí v Pardubičkách*, *Pardubické kostely a památky*, s. 18–29.
- SOMMER, P. 1977: *Výsledky archeologického výzkumu v Pardubičkách*, *Středověká archeologie a studium počátků měst*, Praha, s. 113–117.
- SVÁTEK, J. 1970: *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, *Sborník archivních prací* 20, příloha 2. čísla, s. 503–624.
- SWIECHOWSKI, Z. 1955: *Architektura na Slasku do polowy XIII. wieku*, Warszawa.
- ŠEBEK, F. 1970: *Nález moravského denáru z Pardubic*, *NumSB* XI, s. 180–181.
- 1974: *Numismatické zajímavosti*, *Zprávy klubu přátel Pardubicka* IX/6, *Pardubice*, s. 12–13.
- 1985: *První etapa výzkumu u presbytáře kostela sv. Bartoloměje v Pardubicích*, *Zpravodaj KMVČ – spol. vědy* XII/1, s. 113–119.
- 1990a: *Dějiny Pardubic I*, *Pardubice*.

- 1990b: *Listina Arnošta z Hostýně z r. 1332 pro pardubické cyriaky*, Informační zpravodaj Klubu přátel pardubického muzea a Historického klubu –pobočka Pardubice 1–3, s. 1–5.
- 1991: *Kostel sv. Václava na Chlumku u Pardubic v listině z roku 1295*, Vč. sborník historický 1, s. 3–12.
- 1992: *K vývoji farní správy Pardubic v době předhusitské*, Vč. sborník historický 2, s. 45–56.
- 1994: *Výlet do nejstarší historie Pardubic aneb záhady kolem archeologického výzkumu v Pardubičkách*, Pardubické noviny, roč. 3, čtyřdílné pokračování ve vydáních z 30.8.–2.9.
- 1996: *Poznámky k nejstarším dějinám Pardubic*, Vč. sborník historický 5, s. 29–56.
- TICHÝ, J. 1940: *Byly Pardubice založeny či povýšeny ?*, ČČH 46, s. 256–260.
- VÁCLAVÍK, F. R., ŠEDA, B., 2000: *Stavebně historický průzkum kostela sv. Jiljí v Pardubicích – Pardubičkách*, Vč. sb. historický 9, s. 189–226.
- ŠTECH, V. V., WIRTH, Z., VOJTÍŠEK, V. 1946: *Zmizelá Praha*, Praha, obr. 32.
- VAVŘINEC z Březové, 1979: *Husitská kronika*, Praha, s. 222.
- VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D. 1979: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha.
- VOREL, P. 1997: *Brakteát Přemysla Otakara II. jako „obolus mrtvých“ na pohřebišti v Pardubičkách*, Muzejní a vlastivědná práce 3, roč. 35, s. 168–169.
- VOREL, P. 2002: *Nález parvů Václava II. jako „obolů mrtvých“ na pohřebišti v Pardubičkách*, In: Luboš Polanský (red.), Pavel Rado-
měřský (Sborník numismatických studií k 75. výročí narození), Praha, s. 29–31.

PŘÍLOHY:

I/ Přepis darovací listiny Arnošta z Hostýně z r. 1332. (Státní ústřední archiv Praha, Archiv pražského arcibiskupství, listina č. 4, převzato z Informačního zpravodaje Klubu přátel pardubického muzea a Historického klubu – pobočka Pardubice, 1990, 1–3, s. 5).

In nomine domini Amen. Ut maior fides adhibeatur negotiis, vel gestis expedit scripturam fieri, que contineat testimonium veritatis, hinc est, quod ego Arnustus de Hostina notum fieri cupio universis tam praesentibus quam futuris, quod bona libera, gratiuata, et spontanea voluntate mea donavi, et dedi de assensu et notitia uxoris, heredum et amicorum meorum villam meam Pordowitz vulgariter dictam in terra Boemiae a civitate Cručym ad unum miliare sitam, cum omnibus iuribus et pertinentis ad ipsam villam spectantibus, devotis et religiosis viris fratribus de poenitentia beatorum martyrum, ordinis sancti Augustini in monasterio sancti Bartholomei ibidem in Pordowitz degentibus, et monasterio predicto, quod decem fratres eiusdem ordinis inibi domino famulantes necessaria victualium eo melius habere possent, quorum sex esse debent sacerdotes, qui singulis diebus in predicto monasterio duas in perpetuum teneant missas, unum videlicet in meorum principaliter predecessorum et postdecessorum meorum, ac illorum omnium, quorum bonis indebite usus fui, et quos unquam verbis aut factis illicitis offendi, remedio peccatorum. Et secundam pro animabus omnium fidelium defructorum. Ut ipsi fratres et monasterium ipsam hanc villam cum iuribus et pertinentis omnibus, et singulis possint et debeant ex nunc in antea iure proprio et hereditario in perpetuum pacifice possidere, insuper tran(s)fero in ipsos fratres et ipsum monasterium omne ius et dominium, et omnem proprietatem, quod et que mihi et heredibus meis in villa predicta, vel ipsius ville pertinentis, competit et competiter possint, quomodolibet in futurum. Renuntians omnes, iuris statui et consuetudinis terre Boemie auxilio, quod mihi et heredis meis in villa predicta et eius pertinentis competit aut competiter possint, prout predicti modo quolibet in futurum. Testes huius donationis sunt nobiles viri domini Hynco dictus Berca de Duba, purchrauius pragensis et Wilhelmus de Nemossitz. In tutus donationis testimonium et robur perpetuum praesentes literas sigilli mei et nobilium virorum dominorum testium predictorum appensionibus disposui et petii communii. Actum et datum anno domini millesimo trecentesimo trecesimo secundo X kalendas decembris.

II/ Překlad darovací listiny Arnošta z Hostýně z r. 1332. (Pro pracovní účely přeložil A. Sommer, konzultace V. Seinerová, upravil T. Čurda).

Ve jménu Páně Amen. Aby byla zvýšena věrohodnost uskutečněným záležitostí, vydává se písemnost, která by obsahovala pravdivé svědectví, to jest, v níž já Arnošt z Hostýně chci aby všem současníkům i budoucím bylo známo, že jsem daroval ze své dobré, svobodné, štědré a dobrovolné vůle, a dal se souhlasem a vědomím své manželky, dědiců a přátel svou vesnici lidově zvanou Pardubice v zemi české od města Chrudim k jedné míli vzdálenou, se všemi právy vztahujícími se k této vsi, ctěným a zbožným mužům bratrům blažených mučedníků řádu sv. Augustina, v klášteře sv. Bartoloměje tamtéž v Pardubicích žijícím, a řečenému klášteři, kde může deset bratří tohoto řádu sloužit a mít lepší obživu, z nichž šest má být kněží, kteří by v jednotlivých dnech v uvedeném klášteře sloužili na věky dvě mše, jednu především za mé předky i potomky, a za všechny, kterým jsem nebyl prospěšný, a které jsem urazil nějakými slovy nebo činy, za nápravu hříšníků. A druhou mši za duše všech věrných zemřelých. Aby sami bratři a klášter mohli a měli vlastnit tuto vesnici se všemi právy a majetky od nynějška na věky i s právy minulými a dědictvím, přenáším k tomu na bratry a klášter i veškerá práva a správu, a veškerý majetek, který mně a mým dědicům ve výše řečené vsi, případně v tom, co se vsi souvisí, náleží nebo jakýmkoliv způsobem v budoucnu náležet může. Zřikaje se všeho, co mně nebo mým dědicům ve výše řečené vsi a v tom, co se vsi souvisí náleží, a jak jsem výše řekl, jakýmkoliv způsobem v budoucnu náležet může, rozhodl jsem se podle práva a s pomocí zvyklostí země české. Svědky tohoto darování jsou vznešení muži páni Hynek řečený Berka z Dubé, pražský purkrabí a Vilém z Nemošic. K větší váze o svědectví tohoto darování jsem opatřil dotýcnou listinu pečeti svou a vznešených mužů výše jmenovaných pánů svědků. Projednáno a dáno léta Páně 1332, 22. listopadu.

Cyriacký kostel Nejsvětější Trojice (původně P. Marie) v Klášterci nad Orlicí (foto T. Čurda).

Cyriacký kostel sv. Kříže Většího v Praze (Štech a kol. 1946, obr. 32).

Foto fresky v kostele sv. Jiljí (foto T. Čurda)..

Foto z výstavy archeologických nálezů z Pardubiček ve SOA v Pardubicích (foto M. Křištof).

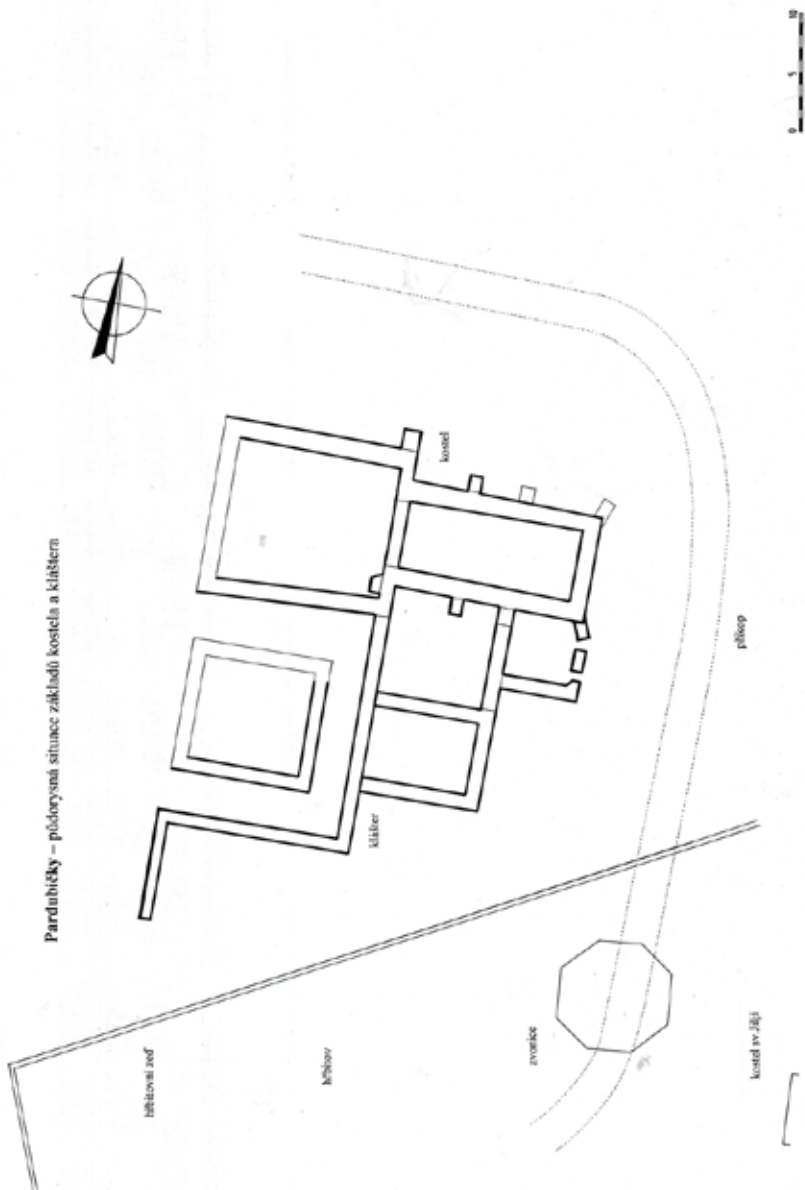

Náhrobek (Adličky? Arnošta?) při pokusu o čtení nápisu (foto M. Křištof).

Letecký snímek plochy archeologického výzkumu v Pardubičkách z r. 1995 (pohled ze severní strany, bíle vyznačeny v minulosti odkryté sondy, foto V. Maryška).

Plánek zjištěné situace v Pardubičkách k r. 2004.

Mapa Pardubiček z r. 1839.

PARDUBIČKY – BRIEF SUMMARY OF RESULTS OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH BETWEEN 1993–2005

Archeological research in Pardubičky has been conducted with short breaks since 1993. Results of the research were published in professional press and were presented in the form of two exhibitions. The goal of the press release is a brief summary of the acquired data and answer to the pending questions. The oldest discoveries from Pardubičky represent inhabitation levels and archeological material dated to the beginning of the 13th Century. These discoveries are the Pardubice settlement, which is mentioned in writing for the first time in 1295. This settlement had also a church with cemetery. This church was originally church of St. Giles that was abandoned in 1421 due to a Hussite attack. Later on, around the end of the 15th and beginning of the 16th Century, the new St. Giles church was built. Older graves have been damaged while the bottom of the church was built. Approximately into this period dates the wooden building of a bell tower - the bell is dated 1483. In the second half of the 13th Century, probably after the Cyarik friary arrived, another church was build. It was the church of Saint Bartholomew. This object functioned unfinished for a while and a cemetery was built on his south side. Because of this, the village was removed from its original site and part of the fortifying moat was destroyed. Probably sometimes in the 14th Century, the nave of the church was finished and brick monastery buildings were connected to its south side, even in the place of the original cemetery. These new premises got new fortification. Archeological research in Pardubičky discovered a set of archeological situations and discoveries. Numerous discoveries of ceramics and eight coins mostly from graves helped to determine the whole chronology. Research, among others, pointed out probability of burial of Arnošt z Hostýně and his wife Adléta in St. Bartholomew church. Not until later, after the new St. Giles church was built, their tomb stones were put into the church flooring. After the Hussite attack, the monks left for Poland and the destroyed monastery served for burials again. The ruins of the buildings were subsequently dismantled and used as walling. As the year went by there were no signs of the monastery or the village left.